

JAPONSKÉ DIVADLO

Pavel Trtílek, 18. prosince 2014

- současné japonské divadlo silně ovlivněno evropským
- nejstarší uchovaný druh tradičního japonského divadla je **nó**
 - dochovala se dřevěná jeviště, masky, kostýmy, texty her i teoretická pojednání
- o starších divadelních útvarech máme jen kusé údaje, dochovány zlomky textů
- počátky divadla v Japonsku souvisely s **tancem**
- původní účel divadla byl **duchovní**
 - prvotní divadelní projevy určeny bohům
 - diváci jen přihlíželi (dodnes se netleská)

Přehled druhů japonského tance:

- **KAGURA**
 - nejstarší tanec, k počtě šintoistických božstev
- **SANGAKU**
 - dvorská verze kagury (bez jeho slavnostního rázu)
- **SARUGAKU**
 - vznikl ze sangaku (bez prvků kagury)

Přehled cizích hudebně-tanečních pantomim:

- **GIGAKU**
 - korejské pantomimy (původ v Číně)
- **BUGAKU**
 - syntéza asijských hudebně-tanečních prvků
- **DENGAKU**
 - lidové tance

Přehled nejvýznamnějších druhů tradičního japonského divadla:

- **NÓ**
 - rozkvět ve 14.–15. stol.
- **KJÓGEN**
 - lidové frašky (dodnes oblíbené, bez hudby)
- **DŽÓRURI**
 - loutkové divadlo
- **KABUKI**
 - ovlivněno divadlem džóruri (živí herci)

Japonské náboženství:

- **šintoismus**

- kami (uctívání bohové a přírodní duchové)
- solární kult („Země vycházejícího slunce“)
- součástí obřadů: tanec, zpěv, hudba

- **zen buddhismus**

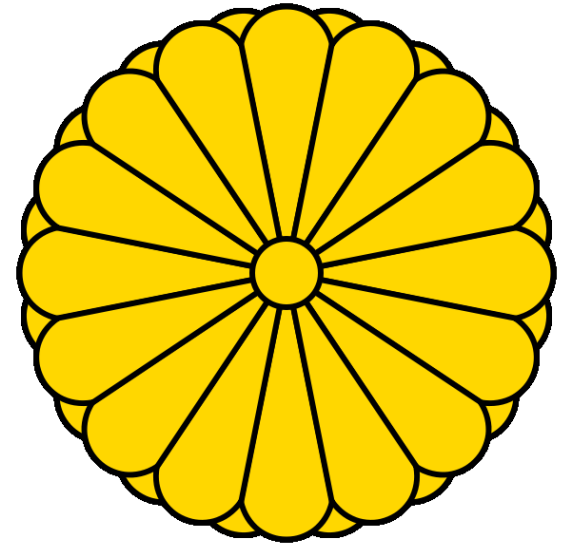
- od 6. stol., vliv Indie

- **konfucianismus, taoismus**

- vliv Číny

- **křesťanství**

- 1549 příchod, v 17. stol. zakázáno
- 1873 opět povoleno (1868 reformy Meidži)

japonský státní znak dodnes znázorňuje slunce

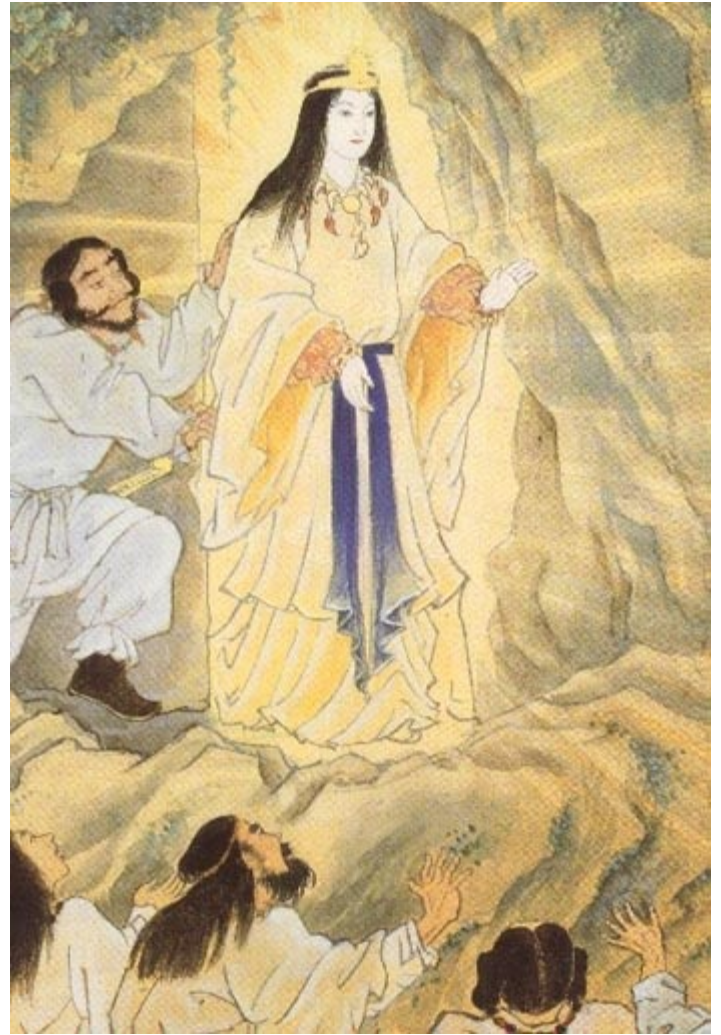

PŮVODNÍ TANCE

TANEC KAGURA:

- tanec k poctění přírodních božstev „kami“
 - mýtus o jeho vzniku (bohyně slunce Amaterasu trestající ostatní bohy) je také mýtem o prvním tanečním představení
 - původně šamanský tanec k ovlivňování přírodních sil
 - tematika: oslava božstev
 - tanec deště (měl přivolat déšť)
 - lví tance (měly zastrašit démony)
 - tancem jsou ztvárněny i mytické příběhy (beze slov): např. tanec slunce (ztvárnění mýtu o bohyni slunce Amaterasu)

- masky a kostým
 - základ kostýmu: bílé kimono
 - masky podle postav
- rekvizity
 - náznakové (vějíř, zrcadlo, větvička apod.)
- hudba:
 - písně k oslavě bohů, za doprovodu flétny a citory
- dodnes provozován v šintoistických svatyních:
 - jeviště: čtvercové pódium, diváci seděli kolem
 - oddělená šatna pro aktéry
- komický nádech tance vedl k jeho **zákazu** v 8. stol.

chrámové taneční jeviště: Kjóto

2008

TANEC SANGAKU:

- vznikl z kagury (8.–12. stol.)
 - po jeho zázrazu v 8. stol.
- předváděn o náboženských slavnostech u dvora
 - rytmický prvek bubnu
 - akrobatické prvky vkládány do původního náboženského tanca

TANEC SARUGAKU:

- parodie na tanec sangaku
 - sarugaku = opičí hudba

CIZÍ TANEČNÍ FORMY

- mají původ v jiných asijských zemích
 - pronikaly do Japonska během 5.–10. stol.
 - **mluvené slovo** se v nich začalo používat až kolem 13. stol. (do té doby někdy zpěv)

GIGAKU:

- angl. transkripce: Gagaku
- v 5. stol. z Koreje
 - původ v Indii
- součást buddhistických obřadů
 - pomalá taneční pantomima
 - náboženská tematika: příběhy z buddhistických legend (součást buddhistických obřadů)

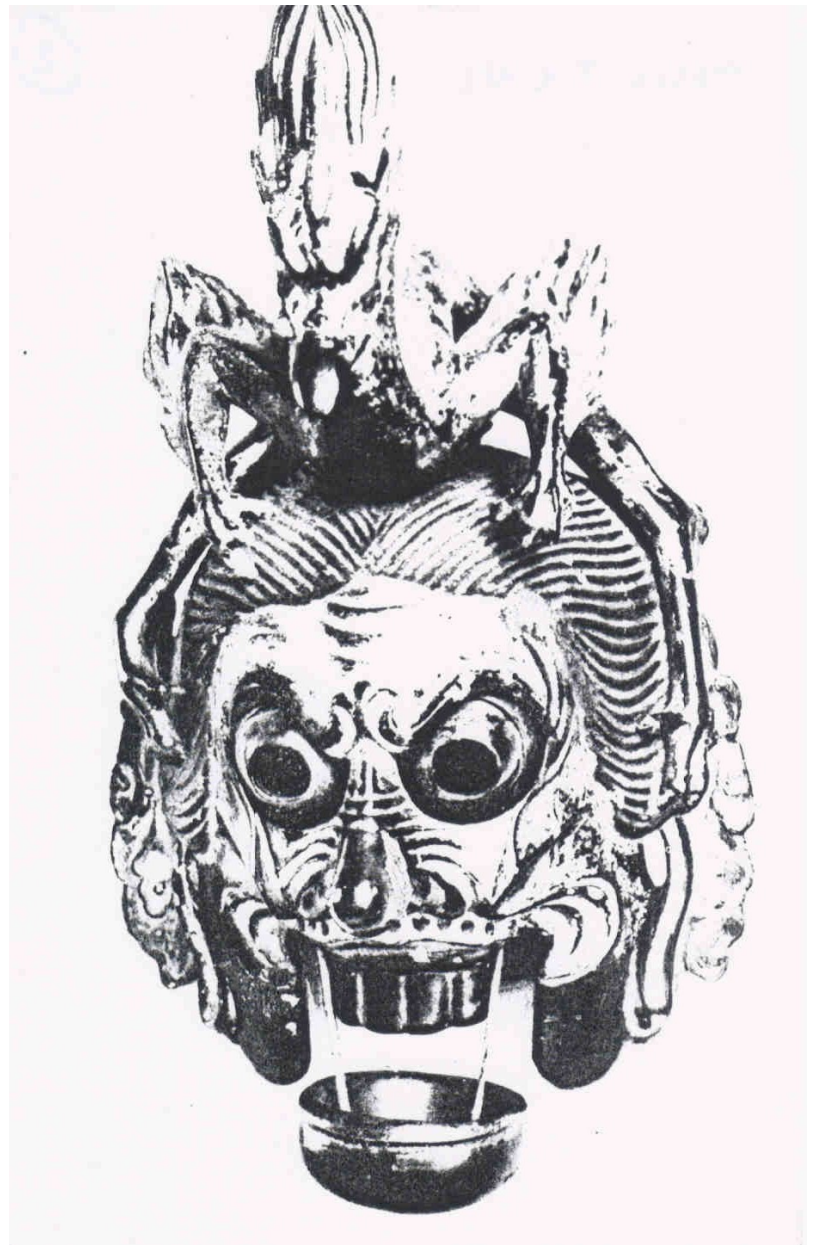
- chór tanečníků
 - 4 a více tanečníků v symetrických uskupeních
 - tančili na jevišti nebo volném prostranství
- celoobličejové dřevěné masky
 - démoni i groteskně stylizované postavy
 - dochováno na 200 masek
 - mistrné řezbářství
- hudební doprovod
 - buben a cimbál
- v 7. stol. zanikl
 - nahrazen žánrem bugaku

BUGAKU:

- různé asijské taneční prvky (Indie, Čína, Korea)
 - dostávaly se do Japonska od 6. stol.
 - mnohé z nich jinde zanikly, dochovány jen v Japonsku
 - až 2hodinové **pantomimické výstupy**
- většinou tančí 1–6 osob
 - dokonalé **masky**: pohyblivé čelisti, oční panenky se pohybují, víčka mrkají
 - bohaté **brokátové kostýmy**
- hudební doprovod velkého orchestru
- pódium – předchůdce jeviště divadla nó
- téma: staré pověsti, výjevy z bitev...
- dnes: žádaná podívaná pro turisty

staré masky bugaku

- díky gigaku a bugaku máme částečnou představu o čínském divadle masek
 - nedochovaly se

řezbář masek při práci

DENGAKU:

- provozovány od 7. stol.
 - dengaku = lidová hudba
- akrobatická forma dvorského tance bugaku
 - do facto jeho lidová obdoba
 - žongléři, polykači ohňů, vrhači nožů...
- původ: **tance při sázení rýže**
 - k uctění boha rýže, boha obilí, při prosbě za úrodu, odehnání démonů atd.
- nástroje: flétny, bubínky
- od 13. stol. vkládány **dramatizace pověstí a hrdinských příběhů**
 - vyprávěny slepými mnichy hrajícími na **biwa**

hráči na biwa

dengaku – dobová kresba

DIVADLO NÓ

- esteticky nejpropracovanější žánr tradičního japonského divadla
 - nó = schopnost, umění
 - náročné pro aktéry i na vnímání diváků
 - „Divadlo okázalé krásy.“
- vývoj od 12. stol., vrchol v 15. stol.
 - původně pro široké vrstvy publika
 - postupně rostla obliba nó u vyšších vrstev (aristokracie)
 - uváděno dodnes
- lidové publikum si následně vytvořilo „své“ žánry:
 - džóruri, kabuki
 - díky tomu se nó až do 19. stol. neměnilo

- meditatívni druh divadla
 - původně součást náboženských obřadů
- **hudební lyricko-epická dramata**
 - syntéza tance, hudby, zpěvu, sborové recitace
- **Kanami a Seami**
 - strůjci her nó (spojením jednotlivých složek)?
 - nebo jen reformátoři (zdokonalili již existující)?
- nejstarší texty dochovány z 15. stol.
- hrám nó předcházel úvodní dialog
 - vysvětloval význam tance (viz u nás děj opery uváděný v programu)

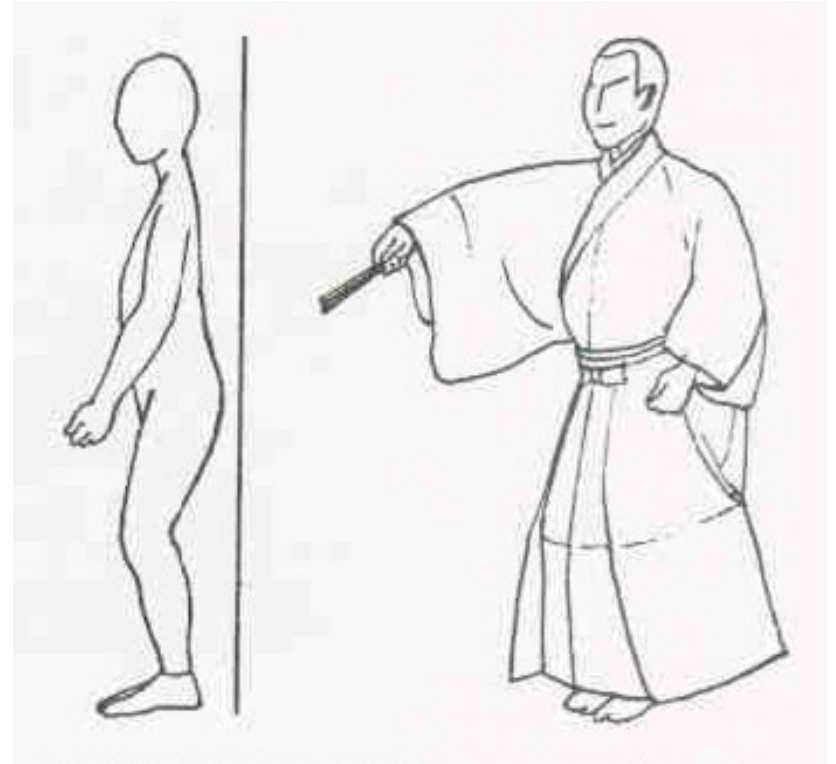
Herci a herectví nó:

- hrají jen muži
 - **šite**: hlavní herec
 - při vyvrcholení hry zatančí svůj **sólo tanec** (studijní inspirace pro šermíře)
 - **waki**: vedlejší „komický“ herec
 - připravuje scénu, klade dotazy hlavnímu herci, rozvíjí děj
 - **cure**: společníci
 - každý z výše uvedených má minimálně 1
 - **kikko**: pomocníci
 - stírají ostatním pot
 - upravují kostýmy
 - starají se o rekvizity

představitel Nebeské víly
je připraven k vystoupení
(herec „šite“)

- herecká gesta:
 - velmi pomalá a přesná
 - stylizovaná, nerealistická (např. pláč bychom nepoznali)
 - každé nese konkrétní význam
 - nohy kloužou po podlaze, chodidla se nezvednou, kolena mírně pokrčena
 - pohled upřený dopředu
 - „oživlé sochy“

nó – základní držení hercova těla

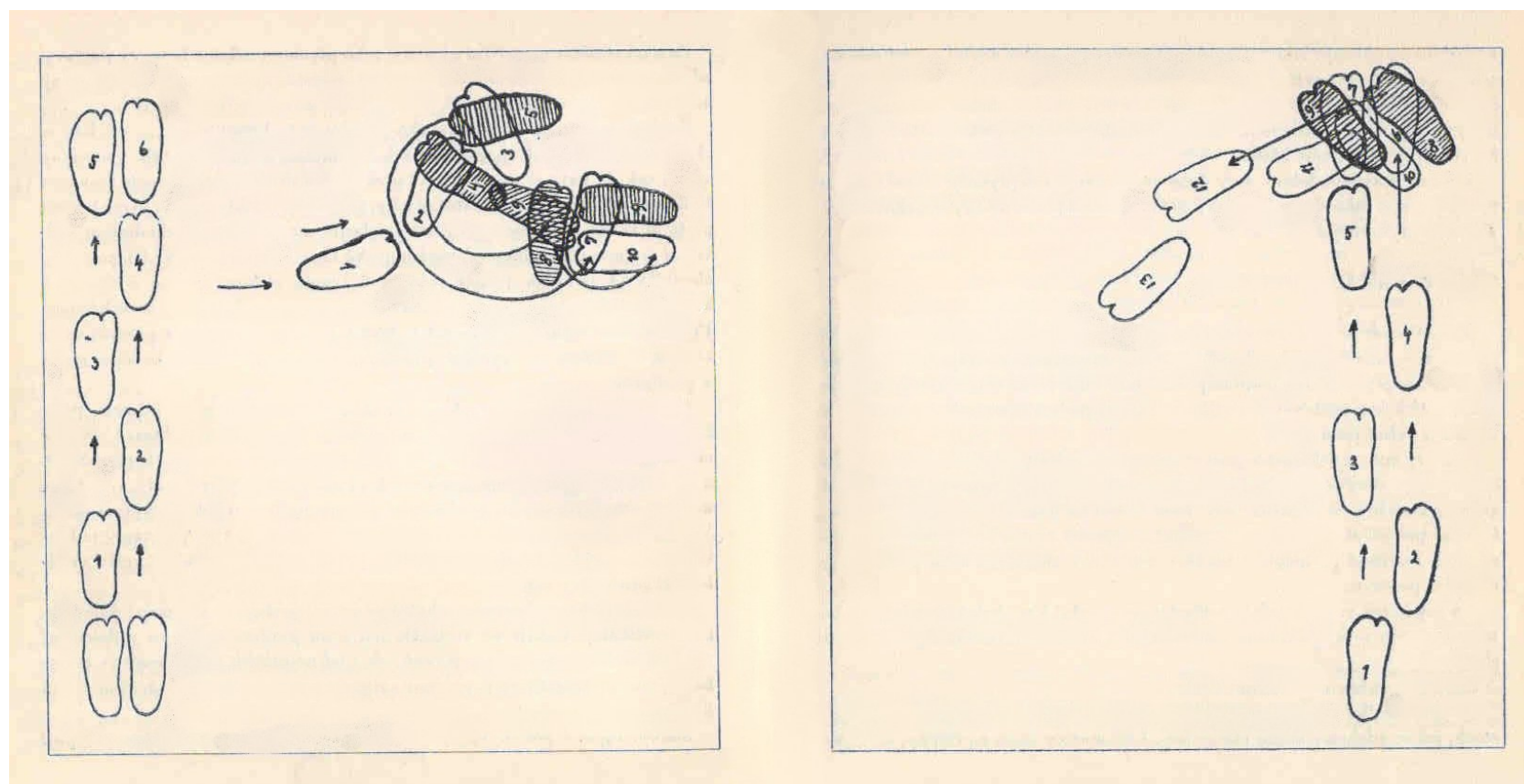
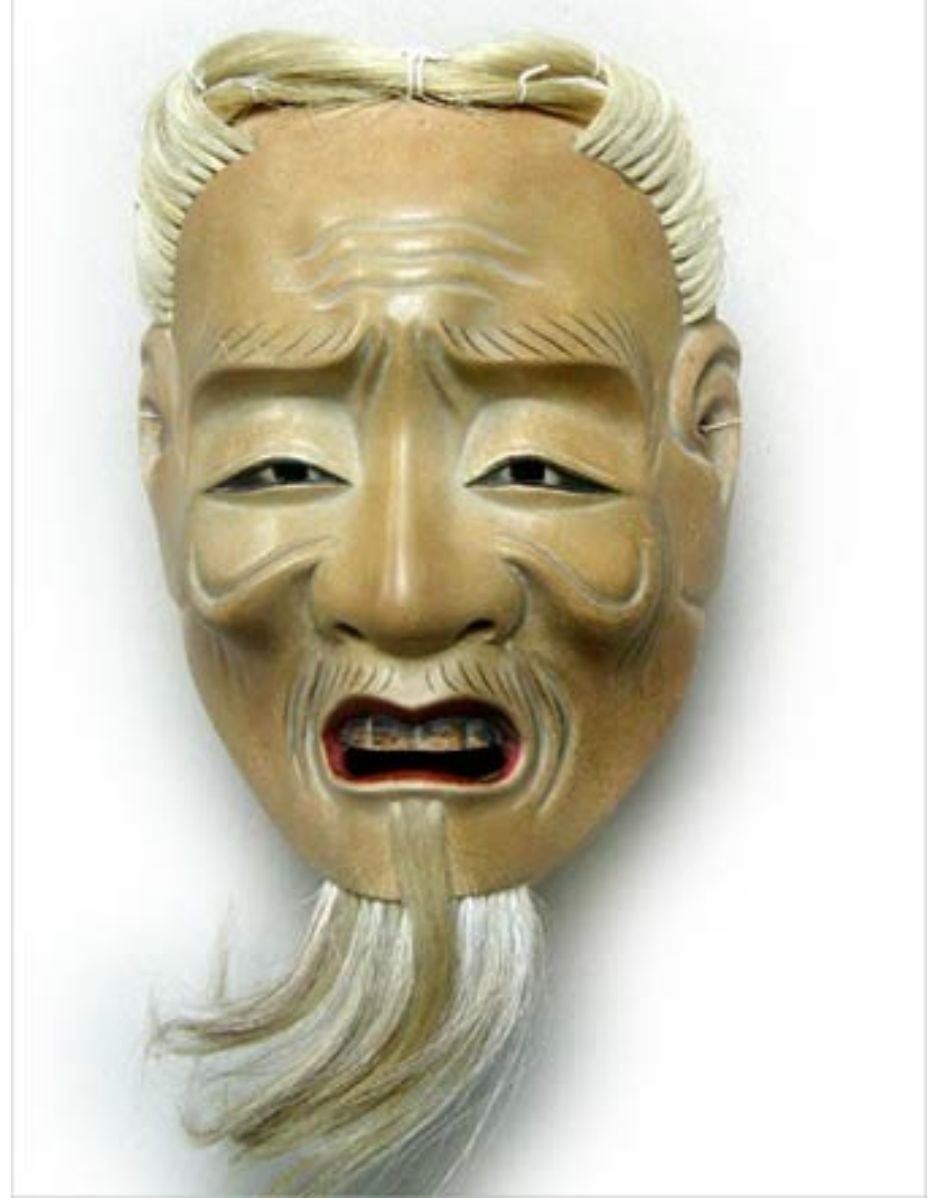

diagram kroků (z herecké příručky divadla nó)

- chór vypravěčů
 - 8–12 mužů sedící na straně jeviště
 - epický princip: sborově komentují děj, popisují prostředí, soucítí s hrdinou...
- orchestr:
 - hudebníci sedí v zadní části jeviště: 3 bubeníci a flétnista (ten má jen 2 vstupy)
- masky a kostýmy:
 - maskován jen hlavní herec (šite) a jeho společníci (cure), ostatní bez masek (ale s absencí mimiky)
 - **dřevěné masky** představují negroteskní typy
 - stařec, stařena, dívka, hoch, slepec, dobrý bůh, démon...
 - bohatství **kostýmů** v kontrastu s prostým jevištěm
 - i žebrák skvostně oděn (herec vše musí zahrát pohyby)
 - kostýmy na zemi představovaly postavu (kimono, klobouk)

masky divadla nó

masky divadla nó

masky divadla nó

nó – nasazování masky

nó – hlavní herec
v kostýmu a masce

nó – herci: démon a mnich vysvobozující dívku
u jejího lůžka (dívka = prázdné kimono)

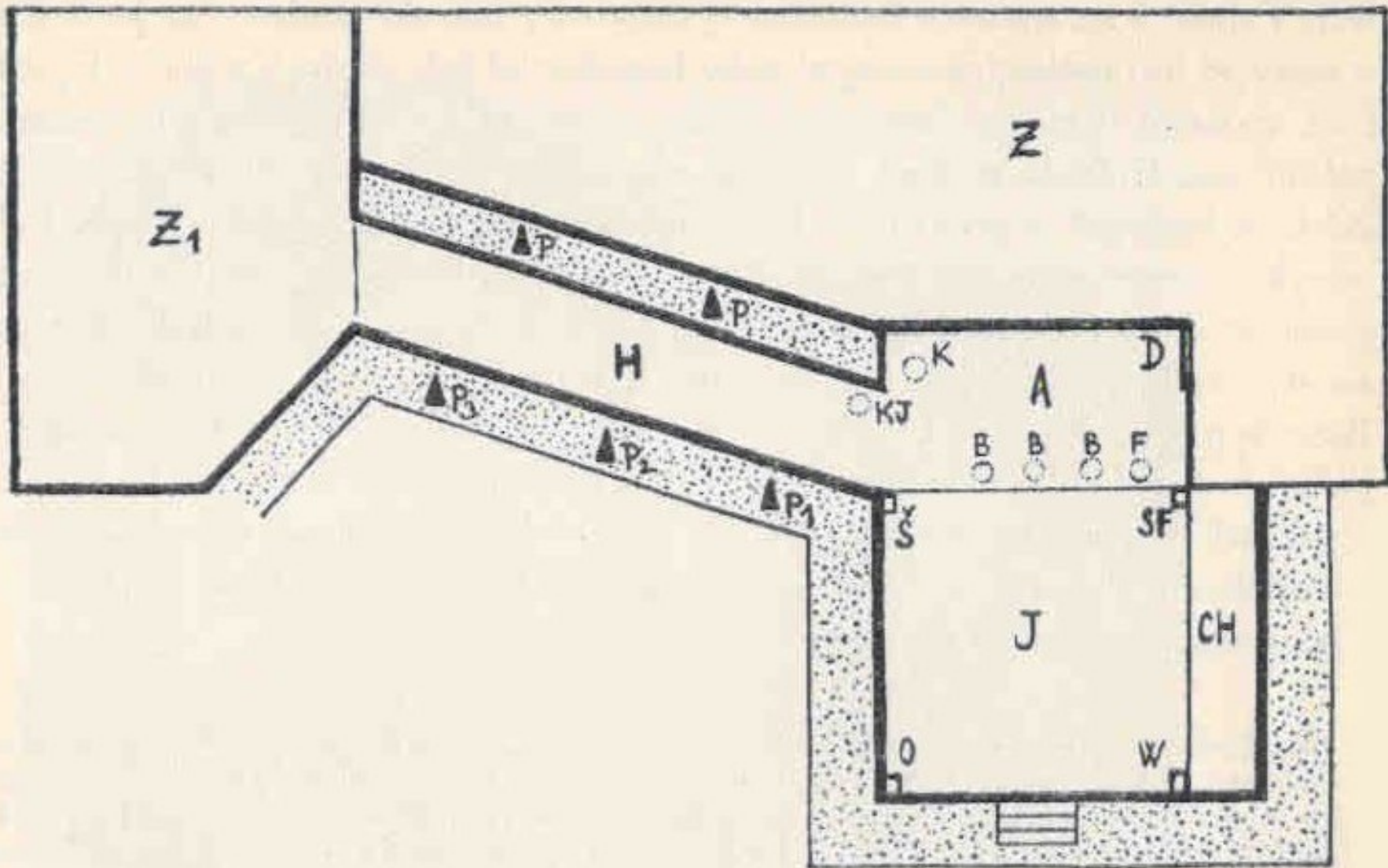
- nezbytné **rekvizity** jsou jen zástupné
 - vějíř v ruce = štít, flétna, pohár, štětec; kimono = postel; borovice na jevišti = hluboký les
 - jen zbraně jsou skutečné

Jeviště:

- původně prostranství šintoistických svatyně
- později též paláce a koryta vyschlých řek
- od 18. stol. schválena vládou normativní podoba jeviště
 - stavební materiál: cypřiš
 - rozměr 6x6 m
 - 1m nad zemí
 - stojí na sudech
 - sloupy 6m vysoké
 - most 16x2m
 - šatna

nejstarší jeviště divadla nó (Miyajima)

nó: půdorys divadelního prostoru (jeviště a zákulisí)

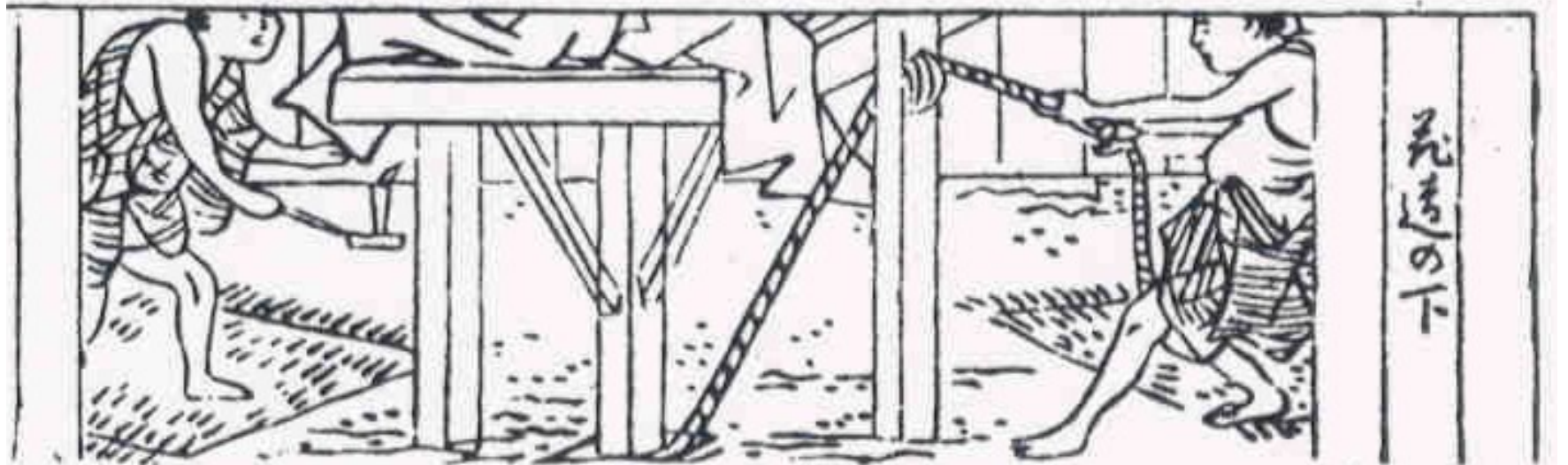
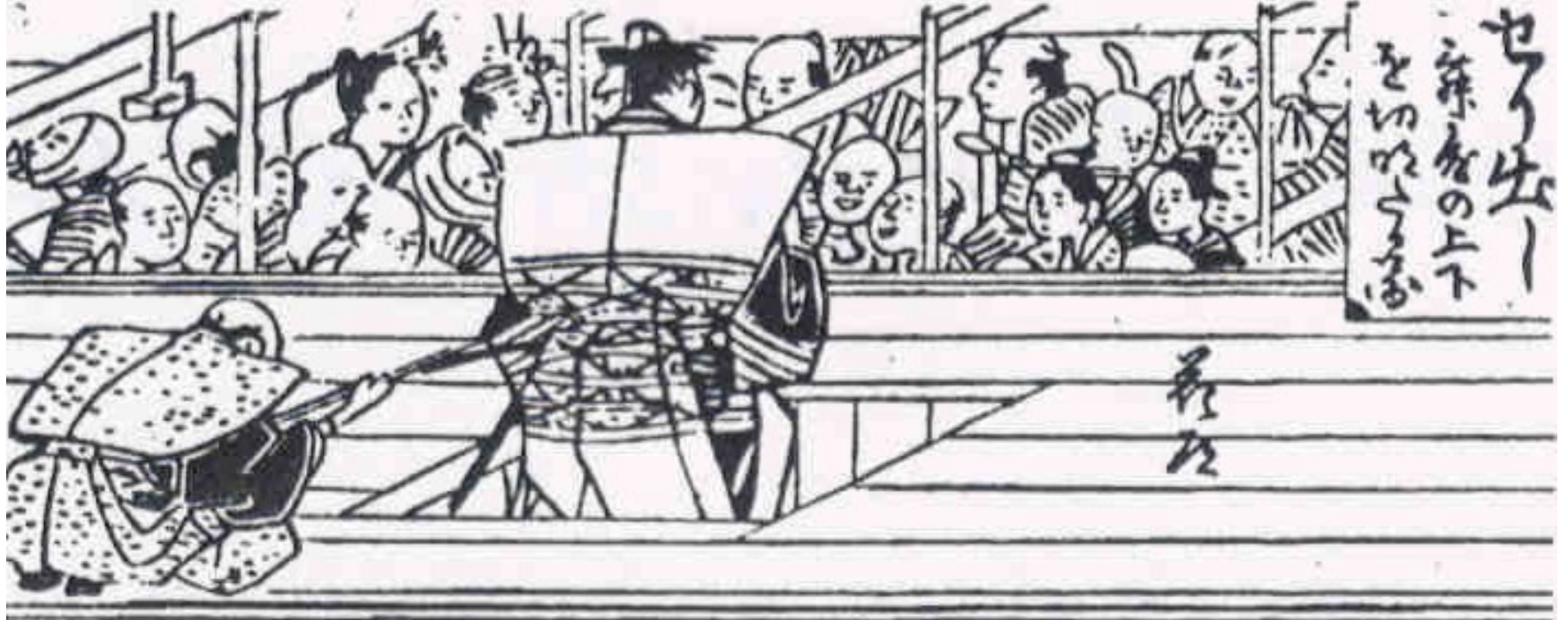

jevištní otvor, kterým vcházely a mizely nadpřirozené bytosti

AUTOŘI HER NÓ

- Kijocugu **KANAMI** (1333–1384)
 - coby tanečník v šintoistické svatyni okouzil císaře
 - od té doby tanečníci často pod patronací vyšší společnosti
 - se synem založil hereckou školu „Kanse“
- Motokijo **SEAMI** (1363–1444)
 - tanečník i autor 16 esejí o podstatě divadla nó (jde o 16 pojednání pro herce)
 - jak dosáhnout hereckého mistrovství:
 - od 7 do 12 let se herec učí tančit, přednášet, zpívat
 - v 18 si vytvoří svůj vlastní styl (již směli vystupovat)
 - ve 25 je na vrcholu svého hereckého umění
 - od 45 už nesmí hrát úlohy bez masky (vrásky)
 - v 50 by se měl vzdát jeviště

- rozdělení her nó:
 - hry o bozích
 - hry válečné
 - ženské hry (hry s maskou)
 - hry o šílencích (neboli o pomstě, žárlivosti a vášni)
 - hry z obyčejného života
 - závěrečné hry
- krátké, hrávalo se jich více najednou (5 až 6)
 - později mezi ně vkládány **frašky kjógen** coby mezihry
- napsáno přes 2 000 her nó
 - dochováno kolem 200
 - mísí se v nich próza s veršem

KJÓGEN

- kjógen = bláznivá slova
- komické, lidové „realistické“ frašky
- herectví přesto značně stylizované
- původně uváděno při dlouhých náboženských obřadech pro odlehčení
- později vkládány mezi **hry nó**
 - oddechový žánr (někdy i parodie na nó)
 - uváděno na stejném jevišti jako nó (bez hudebníků a chóru)
- vrcholí v polovině 14. stol.
 - provozováno dodnes (u nás Malé divadlo kjógenu)
 - 2001 zapsáno v UNESCO

- texty psány v próze, hovorovým jazykem
- jediný druh japonského divadla bez hudby a bez masek
- satiry na lidské nedostatky
 - často jen zdramatizované anekdoty

DŽÓRURI (BUNRAKU)

- vznik v 17. stol.
 - už od 12. stol. v oblibě příběhy potulných loutkářů o krásné paní Džóruri
 - Bunraku: jméno autora her tohoto druhu
- spojení recitace převzaté z divadla nó a tradiční loutkohry
- druh loutky: manekýny

potulný loutkář s tradiční skříňkou (předchůdce džóruri)

- vrcholná podoba: 3 loutkovodiči pro 1 loutku
 - hlavní **loutkovodič** (nezahalený) má 2 zahalené **pomocníky**
 - dále: **vypravěč** a **hráč na šamisen**
- „balet dřeva“
 - loutky měly původně jen hlavu a kostým
 - postupné zdokonalení (ústa, oči, grimasy), až 2/3 velikosti dospělého (iluze živého člověka)
 - jeviště: lakovaný pult

džóruri

recitátor („křečovitý zpěv“ divadla nó) a hráč na šamisen

KABUKI

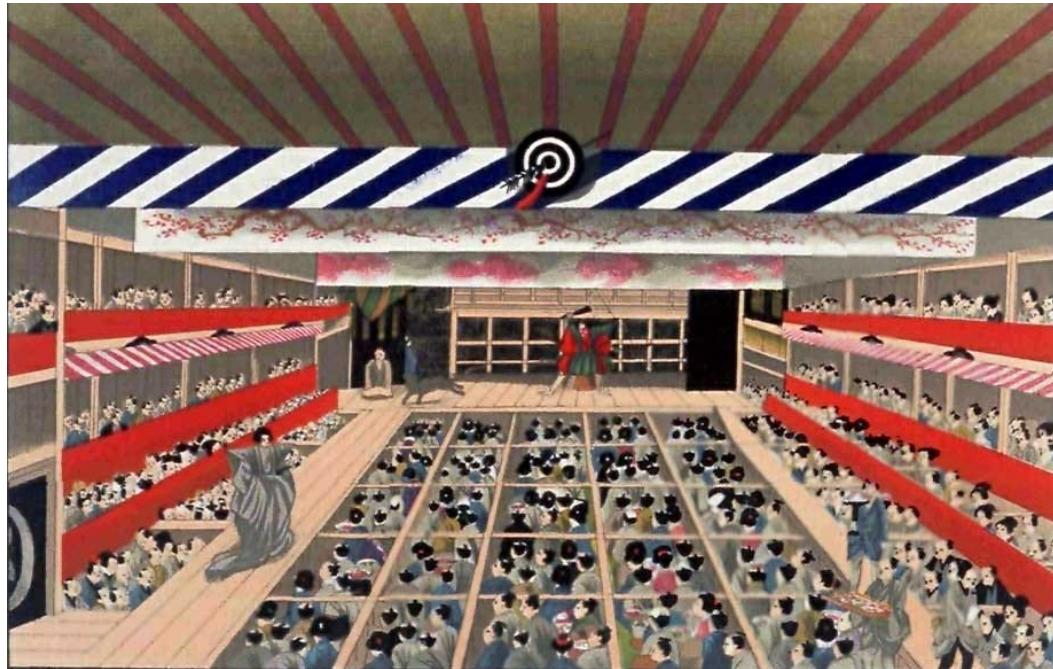
- vznik v 17. stol., vrchol v 18. stol.
- původně **ženské divadlo**
 - ženy hrály i mužské role
 - zakladatelka: tanečnice Izumo O Kuni
- 1625 – zákaz ženám vystupovat na jevišti
 - krátce hráli **chlapci**
 - od 1629 hráli jen **muži** (pro ženské role vychováváni jako ženy)
- 2 centra divadla kabuki:
 - **Ósaka** a **Kjóto** (nedostatek kvalitních textů)
 - 18. stol.: centrum kabuki přesunuto do **Jeda**: rozkvět kabuki (herecká čtvrť Asakusa, autoři píšící jen kabuki)

- syntéza dramatu, opery, tance, loutkového divadla
- džóruri a kabuki se ovlivňovaly
- nerealistické herectví
 - „divadlo nesmí diváky odradit realismem, mohli by se za to urazit“
 - řeč podobná křečovitému zpěvu, smích chrapotu, křik skřeku, pohyb tanci (ač herci měli koturny a těžké paruky)
 - časté užívání stronza
- divadlo typů
 - samuraj, stařena, blázen, násilník, kurtizána...
- herci – nejnižší společenská vrstva
 - spolu s kurtizánami
- místo masek výrazné líčení

kabuki: příprava herecké masky

- orchestr mnohačlenný
- jevištní technika
 - triky, náročné efekty, otáčivé jeviště (od 1757)
- od jeviště vede hledištěm molo (někdy i více mol)
- rekvizity přináší na jeviště černí zakuklenci

divadelní budova a hrací prostor kabuki

kabuki (podle dřevorytu 1785)

Kabuki divadlo (Tokio)

Izumo No Okuni
(legendární zakladatelka
divadla kabuki)

- Monzaemon Čikamacu (1653–1724)

- japonský „Shakespeare“
- psal hry pro džóruri i kabuki
- *Sebevražda milenců u Sonezaki*
- *Společná smrt milenců u Amidžimy*

LITERATURA:

- BĚLOCHOVÁ, Vendula: **Umělci a umění japonského středověku** (2013, diplomka UP)
- HILSKÁ, Vlasta: **Japonské divadlo** (1947)
- HLUCHOTA, Joe: **Prodavačky úsměvů: kniha o japonských gejšách a kurtizánách** (1929)
- KALVODOVÁ, Dana a Novák, Miroslav: **Vítr v piniích – japonské divadlo** (1975)
- KALVODOVÁ, Dana: **Divadelné kultúry Východu** (1987)
- KABELÁČOVÁ, Káťa: **Divadlo nó, kabuki a bunraku v představení hry Šunkan v Praze** (1994)
- KABELÁČOVÁ, Káťa: **Nó, kabuki a bunraku v jednom večeru** (1994)
- NOVÁK, Miroslav: **Kalhoty pro dva – antologie japonského divadla** (1997)

- 2. a 4. z uvedených knih obsahují i ukázky z japonských dramát